NATURADA RASM CHIZISH JARAYONIDA VIZUAL TAHLIL KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Sirojidinova Gulsevar Maxmudjon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi yo`nalishi 2-kurs talabasi
Email: gulsevarsirojidinova@gmail.com

ИНФОРМАЦИЯ О СТАТЬЕ

ИСТОРИЯ СТАТЬИ:
Received:30.10.2026
Revised: 31.10.2026
Accepted:01.11.2026

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:
natura, vizual tahlil, qalamtasvir, kuzatish, tasviriy idrok, shakl, proporsiya, perspektiva, yorug‘lik va soya, tasviriy tafakkur, amaliy mashg‘ulot. .

АННОТАЦИЯ:

Ushbu maqolada naturadan rasm chizish jarayonida talabalarning vizual tahlil ko‘nikmalarini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi. Tasviriy san’at mashg‘ulotlarida obyektni bevosita kuzatish, uning shakliy tuzilishini aniqlash, qismlar o‘rtasidagi nisbatlarni solishtirish hamda fazoviy joylashuvini anglash masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, predmetning o‘ziga xos belgilarini farqlash, yorug‘lik va soya ta’sirida yuzaga keladigan o‘zgarishlarni kuzatish, perspektiv qisqarishlarni aniqlash va ko‘rilgan ma’lumotlarni tasviriy yechimga aylantirish usullariga e’tibor qaratiladi. Maqolada kuzatish mashqlari, qiyosiy tahlil, savol-javob asosidagi topshiriqlar va mustaqil tasviriy faoliyatning talabalarning idrok etish qobiliyatiga ta’siri ko‘rib chiqiladi. Mazkur yondashuvlar bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarida obyektni chuqur o‘rganish, ko‘rish orqali olingan ma’lumotlarni saralash va ularni qog‘oz yuzasida aniq ifodalash malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kirish: Tasviriy san’at sohasida yetuk mutaxassisni tayyorlash jarayoni nazariy bilimlarni egallash bilan bir qatorda, atrof-muhitdagi shakllar, ranglar, hajmlar va fazoviy munosabatlarni mustaqil anglash qobiliyatini shakllantirishni ham talab etadi. Rassomning kasbiy faoliyatida ko‘rish orqali olingan taassurotlarni tahlil qilish, muhim belgilarni ajratish va ularni tasviriy vositalar yordamida ifodalash alohida o‘rin tutadi. Shu sababli oliy ta’lim muassasalarida tasviriy san’at yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarning ko‘rish asosida fikrlash faoliyatini rivojlantirish ta’lim mazmunining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.

Insonning ko‘rish orqali oladigan ma’lumotlari doimo bir xil darajada aniq va to‘liq bo‘lavermaydi. Bir qarashda oddiy ko‘ringan buyumning tuzilishini chuqur anglash uchun uning alohida qismlarini, o‘zaro bog‘lanishini, kuzatuvchi nuqtasiga nisbatan holatini va boshqa predmetlar bilan munosabatini o‘rganish talab qilinadi. Masalan, silindrsimon idishning yuqori qismi, yon devorlari va asosini tasvirlashda faqat tashqi konturga tayanish yetarli emas. Uning fazodagi holati, ko‘rish burchagi va yorug‘lik manbai tasvirda qanday aks etishini tushunish ham zarur. Bunday kuzatishlar talabaning tasviriy vazifaga yuzaki yondashmasdan, obyektning ichki tuzilishi va tashqi belgilarini o‘zaro bog‘liq holda o‘rganishiga yordam beradi.

Naturadan rasm chizish jarayoni talabaning kasbiy tayyorgarligida muhim o‘quv muhiti vazifasini bajaradi. Ushbu mashg‘ulotlarda u tayyor tasvirga taqlid qilishdan ko‘ra, haqiqiy predmet bilan bevosita ishlaydi, uning o‘ziga xos xususiyatlarini kuzatadi va olgan taassurotlarini qog‘ozda aks ettiradi. Bunda har bir predmet o‘zining geometrik tuzilishi, sirt xususiyati, hajmi va fazoda egallagan o‘rni bilan farqlanadi. Mazkur xususiyatlarni anglash talabaning tasviriy vazifani to‘g‘ri tashkil etishi uchun zarur bo‘lgan bilimlarni amaliy faoliyat orqali egallashiga imkon beradi.

Vizual tahlil ko‘nikmalarini shakllantirishda diqqatni boshqarish masalasi ham muhimdir. Talaba naturaga qaraganida barcha belgilarni bir vaqtning o‘zida teng darajada o‘rgana olmaydi. Shu sababli u dastlab umumiy tuzilishga, keyin alohida qismlarga, so‘ngra ular o‘rtasidagi munosabatlarga e’tibor qaratishni o‘rganishi lozim. Bunday ish tartibi kuzatish jarayonini maqsadli tashkil etishga yordam beradi. Shuningdek, obyektning muhim belgilarini ikkinchi darajali tafsilotlardan ajratish, ko‘rilgan ma’lumotlarni o‘zaro solishtirish va xulosalar chiqarish talabaning mustaqil ishlash malakasini mustahkamlaydi.

Mazkur jarayonda o‘qituvchining vazifasi talabaga faqat chizish qoidalarini tushuntirish bilan cheklanmaydi. Pedagog kuzatish faoliyatini tashkil etishi, o‘quvchining e’tiborini muhim jihatlarga yo‘naltirishi va uning xulosalarini asoslashga undashi kerak. Masalan, predmetning qaysi qismi kuzatuvchiga yaqinroq ko‘rinishi, nima sababdan ayrim chiziqlar yo‘nalishi o‘zgarishi yoki bir xil o‘lchamdagi shakllar turli masofalarda qanday ko‘rinishi haqida savollar berish talabaning mustaqil fikrlashiga sharoit yaratadi. Bunday topshiriqlar tayyor ma’lumotni yodlab olishdan ko‘ra, kuzatilgan holatni tushunish va uning sababini aniqlashga yo‘naltiriladi.

Hozirgi tasviriy san’at ta’limida talabalarning individual o‘zlashtirish xususiyatlarini hisobga olish ham alohida ahamiyat kasb etadi. Ayrim talabalar geometrik shakllarning tuzilishini tez ilg‘asa, boshqalarga murakkab predmetlarni qismlarga ajratib o‘rganish va ularning o‘zaro bog‘lanishini tushunish uchun qo‘shimcha mashqlar kerak bo‘lishi mumkin. Shu bois ta’lim jarayonida sodda shakllardan murakkab tuzilishga ega obyektlarga bosqichma-bosqich o‘tish, kuzatish natijalarini muhokama qilish va individual

topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bunda talabaning dastlabki tayyorgarligi bilan bir qatorda, mashg‘ulot davomida erishgan natijalari ham e’tiborga olinishi lozim.

Naturadan rasm chizishda vizual tahlilning rivojlanishi faqat tasviriy mahorat bilan bog‘liq emas. Ushbu jarayon talabaning e’tiborini jamlash, axborotni saralash, mantiqiy xulosa chiqarish va o‘z faoliyatini nazorat qilish qobiliyatlariga ham ta’sir ko‘rsatadi. Mazkur ko‘nikmalar kelajakdagi pedagogik faoliyatda ham zarur, chunki tasviriy san’at o‘qituvchisi o‘zi tasvir yaratish bilan birga, o‘quvchilarga predmetni kuzatish va uning xususiyatlarini tushunish yo‘llarini ham o‘rgatadi.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, naturadan rasm chizish mashg‘ulotlarida talabalarning kuzatish faoliyatini maqsadli tashkil etish va ko‘rilgan ma’lumotlarni tahlil qilishga o‘rgatish masalasi alohida metodik yondashuvni talab qiladi. Agar talaba predmetning xususiyatlarini anglamasdan tasvirlashga kirishsa, chizmada shakliy va fazoviy xatolar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli vizual tahlilni rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlarni tanlash, ularning bajarilish tartibini belgilash va natijalarni baholash mezonlarini ishlab chiqish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Xulosa: Naturadan rasm chizish jarayonida vizual tahlil ko‘nikmalarini rivojlantirish tasviriy san’at ta’limining sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik yo‘nalishlardan biridir. Ushbu faoliyatni samarali tashkil etish uchun talabalarning o‘quv natijalarini faqat tayyor chizmaning tashqi ko‘rinishi bilan baholash yetarli emas. Ularning vazifani bajarish davomida qanday qarorlar qabul qilgani, aniqlangan kamchiliklarni qay tarzda bartaraf etgani va o‘z ishining natijasini qanday asoslaganini ham hisobga olish zarur. Bunday mezonlar ta’lim jarayonining haqiqiy samaradorligini aniqlashga yordam beradi.

Vizual tahlilni rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlarni takomillashtirishda o‘quv topshiriqlarining mazmuni va natijalarini muntazam qayd etish muhim ahamiyatga ega. Masalan, talabalarning dastlabki va yakuniy ishlarini taqqoslash orqali ularning tasviriy faoliyatida yuz bergan o‘zgarishlarni aniqlash mumkin. Bunda shaklni ifodalashdagi aniqlik, tasvir qismlarining o‘zaro mosligi, chiziqlardan foydalanish mahorati va mustaqil xulosa chiqarish darajasi alohida mezon sifatida olinishi mumkin. Ushbu yondashuv pedagogga o‘qitish usullarining natijadorligini baholash hamda keyingi mashg‘ulotlar mazmunini takomillashtirish imkonini beradi.

Ta’lim jarayonida ijodiy topshiriqlardan foydalanish ham ijobiy natijalarga erishishga yordam beradi. Talabalarga bitta naturani turli nuqtalardan tasvirlash, uning muayyan qismini alohida o‘rganish yoki kuzatish natijalarini yozma ravishda izohlash vazifalarini berish ularning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlaydi. Bunday mashqlar orqali talaba o‘zining amaliy tajribasini boyitadi, bajarilgan ishlar yuzasidan asosli xulosalar chiqaradi va keyingi vazifalarni bajarishda oldingi natijalaridan foydalanadi.

Shuningdek, zamonaviy ta’lim sharoitida an’anaviy qalamtasvir mashg‘ulotlarini raqamli vositalar bilan uyg‘unlashtirish imkoniyatlarini o‘rganish maqsadga muvofiqdir. Talabalar bajargan chizmalarni raqamli shaklda saqlash, ularni belgilangan mezonlar asosida

qiyoslash va o‘zgarishlarni kuzatish o‘quv natijalarini tizimli tahlil qilishga yordam beradi. Biroq texnologik vositalar bevosita naturani kuzatish va qog‘ozda ishlash tajribasining o‘rnini bosmasligi, balki ta’lim jarayonini qo‘llab-quvvatlashi lozim.

Maqolada ko‘rib chiqilgan masalalar asosida naturadan rasm chizish mashg‘ulotlarini natijaga yo‘naltirilgan, izchil va individual xususiyatlarni hisobga oluvchi tarzda tashkil etish zarurligi ta’kidlanadi. Kelgusida turli pedagogik usullarni tajriba-sinov asosida o‘rganish, talabalar faoliyatidagi o‘zgarishlarni aniq mezonlar orqali baholash va olingan natijalarni qiyoslash ushbu yo‘nalishning ilmiy asoslarini yanada mustahkamlashi mumkin. Natijada tasviriy san’at ta’limida talabalarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun zarur ilmiy-amaliy asos yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Boymetov B. Qalamtasvir. — Toshkent: Musiqa, 2006. — 216 b. AKBT URSPI
2. Boymetov B. Qalamtasvir o‘qitishning ilmiy asoslari. — Toshkent, 1995. www.namdu.uz
3. Boymetov B. Qalamtasvir asoslari. — Toshkent, 2000. www.namdu.uz
4. Boymetov B. Portret qalamtasvir. — Toshkent, 2001. www.namdu.uz
5. Nabiyev M. Rasm chizishni o‘rganish metodikasi. — Toshkent, 1998. www.namdu.uz
6. Tojiyev B., Isaxojayeva N. Qalamtasvir, rangtasvir va kompozitsiya asoslari. — 2011. www.namdu.uz
7. Abdirasilov S. F. Tasviriy san’at metodikasi. — Toshkent: Ilm-Ziyo, 2006. Ziyouz
8. Abdirasilov S. F., Tolipov N. X. Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Aloqachi, 2007. Ziyouz
9. Oripov B. Tasviriy san’at va uni o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Ilm-Ziyo, 2006. Ziyouz
10. Hasanov R. X. Maktabda tasviriy san’at o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Fan, 2004. Ziyouz